

AHİLİKTE İŞ VE TİCARET AHLAKININ HZ. PEYGAMBER'İN SÜNNETİNDEKİ TEMEL REFERANSLARI*

The Essential References of the Ahîlik Value System in the Prophet's Sunnah

Nevzat AYDIN**

ÖZET

Günümüzde çoğunlukla ekonomik hayatı düzenleyen bir yapılanma olarak algılanmakla birlikte esas itibarıyla Ahîlik, iktisadî, içtimaî ve siyasî olmak üzere sosyal hayatın tüm alanlarını "uhuvvet" anlayışıyla düzenlemeyi esas alan değerler sistemini ifade eder. Temel referanslarını dinî nassların oluşturduğu Ahîliğin Anadolu'da kurulması ve yayılmasında İslam'daki "uhuvvet" anlayışı ve "fütüvvet" geleneğinin önemli etkisi vardır. Bireyi ahlakî ve meslekî olarak bütün boyutlarıyla yetiştirmeyi hedefleyen Ahîlik, insan odaklı bir değerler sistemi olarak ticarî ve ahlakî bütün prensiplerini dinin asıl kaynakları olan Kur'an ve hadislerden almıştır. Tarihî süreçte Ahîlik, günümüz sosyo-ekonomik hayatının en temel sorunu olan iş ahlakının şekillenmesi ve yerleşmesinde bir kurum olarak önemli işlevler görmüştür. Bu makale, Ahîliğin ticarî hayattaki ilke ve esaslarının belirlenmesi ve iş ahlakının oluşmasında Sünnetin fonksiyonunu ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ahîlik, Uhuvvet, Fütüvvet, Hadis/Sünnet, Değerler.

ABSTRACT

Ahîlik, on one hand is perceived as a structure which generally arranges economic life, and on the other hand consists of the value systems which are based on the conception of "uhuvvet/brotherhood" in the social life. There is a big impact of the tradition of the Islamic perception of the 'uhuvvet' and 'futuuvvet' at the development of the Ahîlik in the Anatolian soils. Ahîlik, which is aimed to educate person in both ethical and occupation always, as a human centered system, takes all its principles from Quran and the Hadith, which are the main sources of the religion. Therefore, in the presentation it is aimed to point out the religious and ethical foundations of the Ahîlik system by starting with its Prophet's Sunnah.

Keywords: Ahîlik, Uhuvvet/brotherhood, Futuuvvet, Hadith/Sunnah, Values.

* Bu çalışma, 20-22 Eylül 2011 tarihleri arasında Kayseri'de gerçekleştirilen Uluslararası Ahîlik Sempozyumunda sunulan "Hz. Peygamber'in Sünnetinde Ahîlik Değerler Sisteminin Temel Referansları" adlı tebliğin genişletilerek makale olarak hazırlanmış şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr., Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, (naydin@bayburt.edu.tr)

Giriş

Günümüzün ekonomik anlayışı, insanlar arasında ahlaki değerlerden yoksun bir ticaret düşüncesini yaygınlaştırmış, tüketim çılgınlığını artırmış ve açgözlülük ve doyumсуuzluk had safhaya ulaşmıştır. Pragmatizm, rasyonalizm ve bencillikle beslenen modern dünya insanı, bencilliğinin mağlubu olarak, aldatmaktan, zulüm ve haksızlıktan geri durmamaktadır. Modern zamanlarda zedelene doğruluk, dürüstlük, adalet, merhamet gibi insanî ve İslamî değerlerin, günümüz insanının duygularına, düşüncelerine, davranışlarına, çalışma hayatına ve ticaret ahlakına hükmedebilmesi için bir duyarlılık oluşturmak gerekmektedir.

Mü'min, hayatının tüm aşamalarında imanî ve ahlakî davranmak ve bu tarz duruşu sergilemek zorundadır. Ticaretin sağlıklı olması ve başarıya ulaşması da ahlakî kurallara uygun olmasına bağlıdır. *İşte bu noktada tarihte model sistem olarak sanatla* ilmi ve ahlakî birleştiren Ahilik ve bu teşkilatın temel referanslarını oluşturan Kur'an ve Sünnet'in iş ve ticaret ahlakına bakışı önem arz etmektedir. Sosyal hayatın en önemli unsuru olan "Alış verişi/ticareti helal, ribâyı haram kılan"¹ dinimiz, bireylere manevî ve sosyal sorumluluklar getirerek ticaret hayatını belli ahlakî ve hukukî kurallara göre düzenlemiştir. Bu çalışmamızda Ahilik teşkilatının ortaya koyduğu ve uyguladığı ticaret ahlakının kaynağını Hz. Peygamber'in sözleri ve uygulamalarından hareketle belirlemeyi hedef edindik.

Ahilik, XIII. yüzyılda Anadolu'da görülmeye başlayan, asıl adı Şeyh Nasîrüddin Mahmud b. Abbas olan Ahî Evrân (ö.1262) tarafından kurulan, toplumun meslek ve sanat alanında yetişmesini, ahlaken gelişmesini esas alan dinî, içtimaî ve iktisadî bir teşkilattır. Bu bağlamda Ahilik, Anadolu'da birliği, refahı, toplum düzenini sağlayan ve halkın maddî, manevî tüm ihtiyaçlarına cevap verecek tarzda teşkilatlanmış sivil toplum kuruluşudur. Özellikle yapılanmaya başladığı yüzyılın siyasî ve içtimai sorunlarına yönelik çözümler sunmuş; toplumu kültürel yozlaşma ve ahlakî bozulmalardan koruyarak yeniden biçimlendirmiştir.²

Etimolojik olarak ister Arapça "kardeşim" manasındaki "ehî" isterse Türkçedeki cömert anlamındaki "akı" kelimelerinden türetilmiş olsun, Ahiliğin Anadolu'da kurulması ve yayılmasında İslam'daki "uhuvvet" anlayışı ve "fütüvvet" geleneğinin büyük etkisi vardır. Menşesine ilişkin tartışmaları da dikkate alarak Ahiliği, Orta Asya'dan beri görülen Akı, yani cömertlik felsefesinin İslâmî Fütüvvet geleneğiyle kaynaşması ya da Türk akılığının İslamileşmiş formu şeklinde tanımlayanlar olmuştur.³

1. Bakara, 2/275.

2. Ahilik teşkilatının sosyal fonksiyonları hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Tekin, "Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sayı: 21, ss. 219-235

3. Bu tanımlamalar için bkz. Mikail Bayram, *Ahî Evrân*, Ankara: TDV Yay., 1995, sayı: 165, ss. 31-32.

Bu makalemizde özellikle sistemin manevi boyutunu; Ahiliğin ahlakî, meslekî kural ve öğretilerinin toplandığı bir anlamda "Ahlak ve Değerler Kitabı" olan Fütüvvetnâmeleri ve kurucusu Ahi Evrân'ın öğretilerini dikkate alarak, Hz. Peygamber'in sözleri ve eylemlerinde Ahilik kurumunun dinî ve ahlakî temellerini ortaya koymaya çalışacağız. Buradan hareketle topluma sunduğu öğretiler itibarıyla bir "ahlak mektebi" olan Ahiliğin ticâret ahlakının oluşmasında Sünnet'in rolünü ele alacağız.

I. Ahilik Sisteminin Amacı ve Felsefesi Üzerine

*İslam kültüründe bir ideal olan uhuvvet ve fütüvvet anlayışlarının toplumun sosyal ve ahlakî yapısıyla bütünleşerek şekillendirdiği Ahilik, esasen sadece teoride kalmayıp hayat gerçeği olarak algılanan ve uygulanan ahlâkî, siyasî, iktisadî ve felsefî ilkeler bütünüdür.*⁴ Dolayısıyla ahiliği, esnaf birliklerinin idarî işlerini düzenleyen iktisadî yönü ön plana çıkan bir yapı olarak görmek; bir başka deyişle esnaf teşekkülleri ile özdeşleştirmek yanıltıcı olur. Tarihî sürece bakıldığında Ahilik teşkilatının ahlakî, içtimaî, iktisadî, siyasî/askeri alanda önemli fonksiyonları yerine getirdiği görülür.

Ahilik, günümüzde çoğunlukla ekonomik hayatı düzenleyen bir meslek kuruluşu ya da esnaf teşkilatı olarak algılanmakla birlikte, temelinde güçlü bir ahlak öğretisi olan, sosyal hayatın tüm alanlarını "uhuvvet" ve "fütüvvet" anlayışıyla şekillendirmeyi, böylelikle toplumun huzur ve güvenini sağlamayı esas alan değerler sistemini ifade eder.⁵ Nitekim yapılan tanımlar, Ahiliğin bir iş, meslek ve çalışma ahlâkını ortaya koyduğunu göstermektedir. Sanatla ahlakî bütünleştiren Ahilik, *işî kutsal, çalışmayı ibadet sayan, karşılıklı işbirliği ve sosyal dayanışmaya dayalı, kaliteyi ve müşteri hizmetini ilke edinmiş, meslekî gelişmeyi sürekli eğitimle pekiştiren bir ahlâk anlayışını temsil eder.* İnsan merkezli bir düşünce sistemi olarak bireyi ahlakî ve meslekî açıdan mükemmel manada yetiştirmeyi hedefleyen Ahilik, ticarî ve ahlakî bütün prensiplerini, Fütüvvetnâmelerdeki öğretilerini dinin asıl kaynakları olan Kur'an ve hadislerden almıştır. Zira, Ahilik denince akla gelen kardeşlik, cömertlik, yardımseverlik, doğruluk, adâlet, emek ve sebât gibi erdemler ve değerler, İslam ahlakının özünü oluşturmuş ve "üsve-i hasene" olan Hz. Peygamber'in şahsında toplumla buluşmuş, en güzel ve canlı örnekleriyle yaşamış ve yaşatılmıştır. Ahilik kurumunun, öncelikle kendi vicdanı üzerinde gözcü olan, iş ve mesleğini erdemi/ahlakî ile güzelleştiren kâmil insanı yetiştirmeyi; bu insanların ve yaşadıkları değerlerin hâkim olduğu faziletli bir toplum oluşturmayı hedeflediğini söyleyebiliriz.

4. Galip Demir, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, İstanbul: Sade Ofset Matbaası, 2000, s.32.

5. Fütüvvet ve Ahilik kurumunun menşei hakkında geniş bilgi için bkz. Neşet Çağatay, "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi I", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1952, c. 1, sayı:1, ss. 59-68; "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi II", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1952, c. 1, sayı: 2-3, ss. 61-84; Ziya Kazıcı, "Ahilik", *DİA*, İstanbul: 1988, c.1, ss.540-542; Süleyman Uludağ, "Fütüvvet", *DİA*, İstanbul: 1996, c.XIII, ss.259-260.

II. Ahilik Sisteminin Dinî ve Ahlakî Temelleri

Ahîlik, birbirini seven, birbirine saygı duyan, yardım eden, fakiri gözeten, yoksulu barındıran, *çalışmaya önem veren*, din ve ahlâk kurallarına sıkı sıkıya bağlı esnaf ve sanatkârların iş teşkilâtı manasını taşır.⁶ Bu noktada Ahîlik, İslam dini esaslarına uygun olarak ferдин fikirlerinin geliştirilmesini, davranış ve duygularının tanzimini hedefleyen, söz ve fiilde, usul ve nizamda tutarlı olan, kısaca dünya ve ahirette mutlu olmayı gaye edinen “iyi/kâmil insan” yetiştirme sanatı olarak tarif edilebilir.⁷

Ahî birliklerinin eğitim sistemlerinde insan, bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnız meslekî bilgi değil, ahlâkî, dinî ve toplumsal bilgiler de verilmiştir. Ahîlik sadece mensupları arasında değil, *bütün toplumda ahlakî değerleri ve davranışları yerleştirmek için gayret sarf eden bir kurumdur*.⁸ Zira Fütüvvetnâmeler, sadece Ahîlerin değil, toplumun tamamının uyması istenen ahlakî kuralları da içermektedir.⁹ *Fütüvvetnâmeler, sadece Ahîleri terbiye etmez, aynı zamanda toplum içindeki bütün yaşayanları içine alan ahlakî ilkeleri Ahîlerin gözüyle ve Ahîlerin örneğiyle anlatır*.¹⁰

Ahi Evrân eğitime, bireyin yeteneklerini ve insanî yönünü biçimlendirme sanatı olarak bakmaktadır. Böylece Ahi Evrân, Hz. Peygamber’in “*İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır*”¹¹ nebevî mesajından hareketle bireyi, kendine ve çevresine faydalı kâmil insan olarak yetiştirmeyi hedeflemiştir. Bunun içindir ki Ahî, yararlı şeyler üreten, yardım eden, ilmiyle amel edip yararlı çalışmayı bırakmayan “Halka hizmet, Hakka hizmettir” anlayışını düstur edinen kişidir.

Hz. Peygamber, hem bireysel hem de toplumsal hayatta İslâm’ın en ideal ve örnek şahsiyettir. Nitekim Kur’ân-ı Kerîm, yüce bir ahlak üzere olduğunu belirttiği¹² Resûlullah’ın hayatı ve kişiliğini, “*Andolsun ki, Allah’ın Resulünde sizin yani, Allah’a ve ahiret gününe kavuşmaya inanan ve Allah’ı çok zikreden kimseler için en güzel örnek vardır*”¹³ ayeti ile Müslümanlar için en güzel model olarak göstermiştir.

6. Yaşar Bıyıklı, *Ahîlik*, Trabzon: Eser Ofset, 2003, s. 20.

7. Ahîlik eğitiminin amaçları hakkında bilgi için bkz. Veysi Erken, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahîlik*, Ankara: 1998, s.74; Yusuf Ekinci, “Eğitim Kurumu Yönüyle Ahi Birlikleri”, *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet Dergisi]*, 1985, c. XXI, sayı: 1, ss. 30-38.

8. Ünver Günay, “Dinî Sosyal Bir Kurum Olarak Ahîlik”, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, sayı: 10, ss. 69-78.

9. Murat Özyayın, “Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlakı”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir: 2005, s.700.

10. Şeker, Mehmet, “Fütüvvetnâmeler ve Ahîlik”, *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahîlik Araştırmaları Sempozyumu II*, Kırşehir: 2005, s.850.

11. Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekr es-Suyutî, *el-Câmius’-Sağîr fî Ehâdisi’l-Beşîr en-Nezir*, Beyrut: Daru’l-Kütübü’l-İlmîyye, 1981, s. 444.

12. Kalem, 68/4.

13. Ahzab, 33/21.

"Müminlerin iman bakımından en kâmilî, ahlakî güzel olandır"¹⁴ hadisi ile güzel ahlakın imanî olgunluğun bir şartı olduğuna işaret eden, ahlakını güzelleştirmesi için Allah'a dua eden¹⁵ Hz. Peygamber'in, hayatın her alanında ahlaklı olmayı öven ve teşvik eden şu mesajları, Ahîlere sadece iş ve meslek hayatında değil, gündelik ve toplumsal hayatta da yön vermiştir: "İçinizden en sevdiğim, ahlakî en güzel olanlarıdır"¹⁶; "Kıyamet gününde Mü'minin terazisinde güzel ahlaktan daha ağır bir şey bulunmaz."¹⁷; "Sizin en hayırlınız ahlakî en güzel olanınızdır."¹⁸

Ahîlik değerler sisteminde fütüvvet ahlakının temsilcisi, en ideal örnek insan Hz. Peygamber'dir. Ahîlikte teşkilata girecek kişi ilk önce Fütüvvetnâmelerdeki dinî ve ahlakî emirlere uymak zorundadır.¹⁹ Ahîlik sistemini oluşturmak için daha işin başında ve mesleğe girişte okunan Nakkaş Ahmed'in "Fütüvvet Hutbesi"nde İsrâ suresinin 32-39. ayetleri yer almaktadır. Bu ayetlerde kötü ve çirkin bir yol olan zinâyâ yaklaşılması, haksız yere bir cana kıyılmaması, yetim malı yenilmemesi, verilen sözün yerine getirilmesi (ahde vefâ), ölçü ve tartıda hile yapılmaması, bilgisizliğin ardına düşülmemesi, yeryüzünde böbürlenerek yürünmemesi, kibir ve gururdan uzak durulması ve Allah'tan başka ilahlar edinilmemesi buyrulmakta; bir anlamda dinî hayattan sosyal ve iş hayatına varıncaya kadar tüm alanları düzenleyen birey ve toplumun ahlakî olgunluğunu hedefleyen ilkeler sunulmaktadır.

Ahilerin vizyonunu belirleyen Fütüvvetnâmeler, ahlak ve değerler eğitimiyle ilişkili olup "ahî" kimliğiyle ideal insan oluşturmayı hedeflemektedir.²⁰ Ahîlerin gerek toplum hayatında gerekse zâviyelerde uydukları ve uyguladıkları kuralları içeren Fütüvvetnâmelere göre teşkilât mensuplarında, esnaf ve zanaatkârlarda bulunması gereken vasıflar, vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazû, ihvana nasihat, onları doğru yola sevk etme, affedici olma, bencil ve kibirli olmama idi.²¹ *Sülemî'nin Ahî'*de bulunması gerektiğini belirttiği, kötülüğe iyilikle karşılık vermek, yaptığı işten karşılık beklememek, gücü varken affetmek, başkalarının kusurlarını bırakıp kendi kusurlarıyla uğraşmak, şefkatli, kerem sahibi ve alçakgönüllü olmak, kendini beğenmişlikten kaçınmak, başkalarını kendine tercih etmek, hiç kimseyi azarlamamak gibi birçok husus Hz. Peygamber'in şahsında en güzel örnekleriyle yaşamış ve Sünnetle İslam toplum hayatında pratik değer kazanmıştır.

14. Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvud, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay., 1992, Sünnet, 16; Ebû İsa Muhammed b. İsa et- Tirmizî, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay., thk. Muammer Fuad Abdülbâki, 1992, Rada', 11.

15. Nitekim Hz. Peygamber'in "Allah'ım dış görünüşümü güzel yarattığın (gibi) ahlakımı da güzelleştir" şeklindeki ifadeleri anlamıdır. Bu rivayet için bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul: Çağrı Yay., 1982, c.VI, s.68.

16. Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail Buhârî, *el-Câmiu's-Sahih*, İstanbul: Çağrı Yay., 1992, Fedailü's-Sahabe, 27.

17. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.XI, s.442.

18. Buhârî, *es-Sahih*, Edeb, 39.

19. Fütüvvetnâmelerdeki dinî inanç motifleri hakkında bilgi için bkz. Mehmet Saffet Sankaya, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay., 2002, ss.77-151.

20. Erken, "Ahîlik Teşkilatının Vizyonu", *II. Uluslar arası Ahîlik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: KBY., 1999, s.125.

21. Fütüvvetnâmeler hakkında geniş bilgi için bkz. Abdülbaki Gölpinarlı, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilat ve Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, (Ekim 1949-Temmuz 1950), c.XI, ss.1-14.

Ahîlik değerler sisteminin merkezinde “uhuvvet” yani “kardeşlik” anlayışı vardır. Hz. Peygamber’in hicretten sonra Müslümanlar arasındaki kardeşlik duygularını geliştirmek için, Mekke’den gelen Muhacirler ile Medineli Ensâr arasında insanlık tarihinde benzeri görülmeyen bir şekilde kardeşlik “uhuvvet” ilan etmesi anlamlıdır. Hz. Peygamber’in “Müslüman Müslümanın kardeşidir. Ona zulmetmez; onu tehlikeye atmaz. Bir kimse din kardeşinin ihtiyacını giderirse, Allah da onun ihtiyacını giderir. Her kim bir Müslümanın bir sıkıntısını giderirse, onun sebebiyle Allah kendisinden kıyamet sıkıntılarında birini giderir. Ve her kim bir Müslümanın kusurunu örterse kıyamet gününde Allah da onu(n bir kusurunu) örter.”²² hadisini ilke edinen Ahîlik, kendinden önce başkalarını düşünme ya da başkalarını kendisine tercih etme gibi insanî ve ulvî bir değeri (isâr) yaşama ve yaşatma gayreti içerisinde olmuş; “Sizden biri kendisi için istediğini (Mü’min) kardeşi için istemedikçe (gerçek) iman etmiş olamaz.”²³ mesajını hayata geçirmiştir. Onlar, gönlü tok insanlar olarak başkalarını düşünmüşler; “gerçek zenginliğin mal çokluğu ile değil, gönül tokluğu ile olduğu”nun bilincine ulaşmışlardır.²⁴ “Birbirinize buğz etmeyin, birbirinize haset etmeyin, birbirinize sırt dönmeyin; ey Allah’ın kulları, kardeş olun...”²⁵ Nebevi mesajı gereği Ahîlikte, kardeşlik, eşitlik, sevgi ve adalet gibi değerler yer edinmiş; birlik ve dirlik ruhu hâkim olmuş; Ahînin kalbi Allah’a; kapısı yetmiş iki millete açık olmuştur.

“Kendinden önce başkalarını düşünüp gözetmeyi” ilke olarak benimseyen Ahîlik teşkilatı, kardeşlik, cömertlik gibi insani ilkelere; haksızlık ve haramdan (hak edilmemiş kazançtan) kaçınma gibi davranışlara dayanmaktadır. Böyle bir uygulama ile Ahîlik ahlakı ve dayanışmayı âdeta yeni bir sermayeye dönüştürüyordu.²⁶ İşin maddi yönü düşünüldüğünde ve herkesin daha fazla para kazanmak için çalıştığı bir yaştan itibaren, kendinden önce başkalarını düşünme şeklinde fevkalade insanî ve İslamî bir değeri, sıradan bir eğitim ve öğretimle, mensupları arasında yerleştirmek ve uygulamak gerçekten zordu. Bu yönleriyle Ahîlik, halkın değişik sınıflarına farklı metotlarla hitap eden ve insanı daha iyi yetiştirmeyi hedef alan bir kurumdur.

Dolayısıyla Ahîlik teşkilatına intisâb edecek kişiye daha ilk adımda uyması gereken dinî ve ahlakî emirler hatırlatılmakta, bunlardan herhangi birisine uymadığı ya da fütüvvet ehline yakışmayan bir harekette bulunduğu anda derhal meslekten ihraç edileceği kendisine bildirilmektedir. Ahilerde ahlakî

22. Ebu’l-Hüseyn Müslim İbnü’l-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu’s-Sahih*, thk. MuammerFuad Abdülbâki, İstanbul: Çağrı Yay., 1992, Birr ve Sila, 58.

23. Buharî, *es-Sahih*, İman, 7; Müslim, *es-Sahih*, İman, 71.

24. Bu hadis için bkz. Buharî, *es-Sahih*, Rikâk, 15; Müslim, *es-Sahih*, Zekât, 120; Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni İbn Mâce, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay., 1992, Zühd, 9; Tirmizî, *es-Sünen*, Zühd, 40.

25. Buharî, *es-Sahih*, Edeb, 57-58.

26. Beşir Hamitoğulları, “Ahîliğin Çağdaş Türkiye Bakımından Önemi ve Değerlendirilmesi”, *Türk Kültürü ve Ahîlik*, İstanbul, 1986, s.125.

esaslar o derece önemlidir ki, daha ahiliğe girişte bu hususlar gündeme gelmektedir. Teşkilat içerisindeki bir eğitim vasıtası olan kabul, aklanma, tövbe gibi merasimlerde dinî ve ahlakî değerler tekrarlandığı gibi uyulması gereken kurallarda açıklanıyordu. Merasim sırasında “nereye varırsan izzet ve hürmetle var, nerede oturursan edeple otur, bir söz söylersen hikmetle söyle, söylemezsen dinle, kalktın mı hizmetle kalk” denilerek bunların uyulması gereken dört emir olduğu belirtiliyordu.

Şed kuşanırken de sekiz öğüt veriliyordu: “Allah’ın yolunu hatırla, dinini gözet, çekinme yolunu sıkı tut, ahiret işlerine hazırlan, insanların ayıplarını ört, kötü huyunu gider, insafı ver ve ahiret yurdunu al” denilerek en önemli ahlakî değerler pekiştirilmiş oluyordu. Böylece bu dinî ve ahlakî değerler silinmeyecek şekilde hafızalara nakşediliyordu. Merasim icrasından sonra şu öğütler verilmekteydi: “Tövbekâr ol, namazda tembellik etme, nekeslikte bulunma ve ululanma, emanete hiyanet etme, insaf sahibi ol ki sana da insaf etsinler, mürit (bilgi ve iyilik isteyen) ol, murad ver, kerim ol, bu taifeyi ulu bil, kardeşlerini aziz tut, ehli olmayana sır verme.”²⁷

Bunun içindir ki, Ahîlik sisteminde ahinin öncelikle bireyin kendisini kötü ahlakî sıfatlardan arındırması, kalbinden kin, nefret, lanet ve şiddet gibi olumsuz duygu ve düşünceleri tahliye etmesi ve güzel ahlakî sıfatlarla bezemesi olmazsa olmaz bir şarttır.²⁸ Bir anlamda, “Ahînin ana sermayesi, ahlaktı” denilebilir.

III. “Ahlak Temelli Disiplin” Olan Ahiliğe Kaynaklık Eden Hadisler

Yukarıda Ahîlik teşkilatının basit bir esnaf teşkilatı olmaktan öte ahlaklı bireylerden müteşekkil erdemli bir toplum oluşturmayı hedefleyen yaşam tarzı, hayat felsefesi ya da değerler sistemi olduğunu ifade etmiştik. İslamî kültür içerisinde yoğrulmuş Ahîliğin beslendiği en önemli kaynak Hz. Peygamber'in hadisleri olmuştur. Meslekî eğitimini tamamlayan Ahînin uyması gereken ve Fütüvvetnâmelerde yer alan cömert olmak, helal kazanç elde etmek, hayâ sahibi olmak gibi birçok esas, ayet ve hadislerden hareketle açıklanır. Nitekim, Çobanoğlu Fütüvvetnâmesinde eserin kaynakları zikredilirken en başta Kur'an ve hadislerden istifade edildiği belirtilmektedir. Bunun içindir ki, Ahîlik değerler sistemi temelde yüce ahlak sahibi Hz. Peygamber'in ahlakına, yaşayışına ve öğretilerine dayanmaktadır. Zira insanlık tarihinde erozyona uğrayan, örselenen ahlakî ve insanî değerleri, beşeriyete Hz. Peygamber hatırlatmış, öğretmiş, yaşamış ve yaşatmıştır. Nitekim Mekke'de müşriklerin dayanılmaz boyutlara ulaşan baskısı karşısında Habeşistan'a sığınan Müslümanların sözcüsü Ca'fer b. EbûTâlib'in, Habeş hükümdarının huzurunda yaptığı konuşmada şu çarpıcı ifadeler yer alıyordu:

27. Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara : Pegem A Yayıncılık, 2005, ss.48-49.

28. Saffet, Sancaklı, Ahîlik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2010, c.I, sayı: 1, s. 25.

"Biz vaktiyle Câhiliyye halkı olarak putlara tapar, ölü hayvan eti yerdik. Bir sürü edepsizlikler yapardık; yakınlarımıza ilgisiz kalır, komşularımıza kötülük ederdik. Güçlü olanlarımız zayıfları ezerdi. İşte Allah bize Peygamberimiz'i göndermezden önceki halimiz bu idi... O Peygamber bize doğruluğu öğretti; emanete sadık kalmayı, akrabamıza ilgi göstermeyi, komşularımıza iyi davranmayı, insanların haklarına ve hayatlarına saygılı olmayı emretti. Çirkin davranışları, yalancı şahitliği, yetim malı yemeyi, namuslu kadınlara iftira atmayı yasakladı."²⁹

Ahîlik, Hz. Peygamber'in "Allah katında insanın saygınlığı, vallahi Kâbe-i Muazzama'nın saygınlığından daha yücedir"³⁰ mesajından hareketle yaratılmışların en şerefli insan merkezli bir sistemdir. Hz. Peygamber, insanın küçük düşürülmesine, toplum içerisinde hor görülmesine, alay ve hakaret edilmesine asla onay vermezdi. Aynı şekilde Ahîlik, sadece müşteri memnuniyeti esas almaz, bütün insanların mutluluğu ve huzurunu hedef edinir. Ahîler bencil ve egoist insanlar olmadığı için ben ve çıkar merkezli bir zihniyeti benimsemezler. Onlar, kendisini başkasına tercih edecek kadar fedakâr, erdem ve fazilet sahibidirler. Kişinin başkasını kendisine tercih etmesi özverisinin arka planında nefis terbiyesi anlayışı yer almaktadır. Fütüvvet anlayışının da bir gereği nefse hâkim olmak, Hz. Peygamber'in öğretilerinde "Akıllı insan, nefisini hesaba çeken ve ölümden sonrası için çalışandır. Âciz ise, nefisini hevâsına tabi kılan ve Allah'tan olur-olmaz şeyler arzu edendir."³¹ şeklinde ifadesini bulmuştur.

Ahîlikte nefse hâkim olmanın, bir başka deyişle nefsi terbiye etmenin en somut göstergesi ise Ahîliğin kapalı şartları olarak tanımlanan Ahî Evrân'ın meşhur, "gözünü, dilini, belini bağlı tut" tavsiyesinde ifadesini bulmuştur. Burada Ahî'ye hırsızlık, zorbalık ve kötülük etmemek için elini; dedikodu yalan iftira ve kötü sözlerden uzak durmak için dilini, kimsenin namusuna, haysiyet ve şerefine göz dikmemek için belini bağlı tutması şart koşulmuştur. Ahîlik teşkilatında "Şed" bağlanırken aslında bağlanan şeyin, teşkilata giren kişinin bel ve karnının haramdan, dilinin gıybet ve bühtanla beyhûde sözlerden, gözünün görmediğini, kulağının görmediğini söylemekten, elinin halkı incitmekten, ayağının Allah rızasına uygun olmayan yerlere gitmekten, gönlünün hırs ve emelden bağlanması demek olduğunu söylenebilir.

Hz. Peygamber'in "Müslüman, Müslümanın elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir."³² "Kim ki iki çenesi arasındaki (dili) ile iki bacağı arasındaki hakkında bana söz verirse, ben de ona cenneti söz veririm"³³, "Allah'a iman eden kimse misafirlerine

29. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 202.

30. İbn Mâce, *es-Sünen*, Fiten, 2.

31. Tirmizi, *es-Sünen*, Kıyâmet, 25; İbn Mâce, *es-Sünen*, Zühd, 31.

32. Buhârî, *es-Sahih*, İman, 4; Müslim, *es-Sahih*, İmân, 65.

33. Buhârî, *es-Sahih*, Rikâk, 23; Tirmizi, *es-Sahih*, Zühd, 61.

*ikramda bulunsun*³⁴ gibi birçok hadisini belirtilen prensiplerle karşılaştırdığımız zaman Ahi Evrân'ın sözlerinin hadislerin verdiği mesajdan başka bir şey olmadığını görürüz.

Ahilik değerler sisteminde fütüvvet anlayışının yansımaları olan yardımseverlik, dayanışma, paylaşma ve cömertlik de *önemli yer tutar; bir anlamda Ahî ruhunun temelini oluşturur*.³⁵ Ahî Evrân, Ahîliğin açık şartlarını *"elini, sofranı, kapını açık tut"* olarak ortaya koymuştur. Bunlar, misafirperver olmak için kapıyı açık tutmak; cömert olmak ve düşkünlere yardım etmek için elini açık tutmak; fakirlere yemek yedirmek ve misafire ikramda bulunmak için sofrayı açık tutmak manalarına gelir. Ahiler, iyilik yapmaktan, ikram ve infak etmekten büyük haz duyan insanlardır. Zira onların çalışmalarının bir gayesi de hayırda bulunarak insanları mutlu kılmaktır. Ahilik ruhu, Hz. Peygamber'in aşağıda zikredeceğimiz hadislerinden ilham alarak kendisinden önce başkalarını düşünmeyi ve başkalarını kendisine tercih etmeyi *öğretmiş; yardımlaşma ve dayanışma duygularını canlı kılmaya gayret etmiştir*.

*"Sen, müminleri birbirini sevmekte ve merhamet etmekte bir bedeninin uzvu gibi görürsün; onların herhangi bir uzvu hastalandığında diğer bütün uzuvları müteessir olur."*³⁶

*"Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, siz Müslüman olmadıkça cennete giremezsiniz ve birbirinizi sevmedikçe de hakikî manada iman etmiş olamazsınız."*³⁷

*İyiliği güzel ahlakla özdeşleştiren ve hayra teşvik eden Hz. Peygamber'in "Bir iyiliğe öncülük eden kimseye o iyiliği yapanın ecri gibi sevap vardır."*³⁸ mesajından hareketle iyilik yapmayı, iyiliğe vesile ya da öncü olmayı, hayırda yarışmayı ilke edinmişlerdir. Bu açıdan bakıldığında Ahilik, ihtiva ettiği hizmetler bakımından cömertlik, mertlik, mürüvvet manalarına gelen fütüvvet teşkilatının daha da gelişmiş bir şekli olarak görülmektedir.³⁹ İnsanların en cömerdi olan Hz. Peygamber'in şu evrensel mesajları Ahilik sistemin temel referansları olmuştur: *"Her kim Allah'a ve ahiret gününe iman ederse komşusuna iyilik etsin! Her kim Allah'a ve ahiret imân ederse misafirine ikram etsin, her kim Allah'a ve ahiret gününe imân ederse ya hayır söylesin ya sussun!"*⁴⁰ *"Üstteki el (veren), alttaki elden (alan el) daha hayırlıdır."*⁴¹ *"Komşusu aç iken tok yatan bizden değildir."*⁴² *"Kul, kardeşinin*

34. Buhari, *es-Sahih*, Edeb, 31,85; Müslim, *es-Sahih*, İmân, 74,75.

35. Ahilik – Fütüvvet ilişkisi hakkında bilgi için bkz., Mehmet Demirci, Ahilik'te Tasavvufi Boyut: Fütüvvet, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1992, sayı: 7, ss. 83-90.

36. Ebu Dâvud, *es-Sünen*, Edeb, 78.

37. Buhari, *Edebü'l-Müfred*, 100.

38. Müslim, *es-Sahih*, İmâre, 133.

39. Özaydin, a.g.t.,s.699.

40. Buhari, *es-Sahih*, Edeb, 31,85; Ebu Davud, *es-Sünen*, Edeb, 123.

41. Buhari, *es-Sahih*, Zekat, 18,50; Müslim, *es-Sahih*, Zekat, 94-97.

42. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.1, s.55.

yardımında olduğu sürece Allah da onun yardımındadır.”⁴³ “Dul ve fakirlere yardım eden kimse, Allah yolunda cihad eden veya gündüzleri (nafile) oruç tutup, gecelerini (nafile) ibadetle geçiren kimse gibidir.”⁴⁴

Hız. Peygamber, döneminin en büyük hükümdarları gibi yüksek standartlarda yaşam imkanına sahipken, normal bir insan gibi sade ve mütevazı bir hayatı tercih etmiş, mal biriktirme yoluna asla gitmemiş, sahip olduğu bazı malları da insanların hayrına sarf etmiş; fakirleri, muhtaçları, ilim tâliblilerini, yolcuları, yolda kalmışları, hayvanları kısacası canlı cansız bütün varlıkları koruyup gözetmiştir. Hız. Peygamber'in kendisine ait özel mülkünü vakfettiği rivayet edilir.⁴⁵

İyilik yapmayı ve hayırda yarışmayı şiar edinen Ahî, kötülüğe, zulme, zâlîme karşı koyup haksızlık karşısında susmayıp mücadele etmeyi Hız. Peygamber'in sünnetinden öğrenmiştir. Çünkü Allah Resulü, “Sizden her hangi biriniz bir kötülük görürse onu hemen eliyle değiştirsin: Eğer buna gücü yetmiyorsa diliyle değiştirsin; ona da gücü yetmiyorsa kalbiyle değiştirsin. Bu ise imanın en zayıf olanıdır.”⁴⁶ buyurmuştur.

Ahîlik kültüründe yer edinen tevazu, vefâ, hoşgörü, merhamet ve şefkat sahibi olmak; affedicî olmak; emanete hıyanet etmemek, ikiyüzlü olmamak, öfkelenmemek gibi insanı erdemli ve üstün kılan birçok evrensel değer, yine Hız. Peygamber'in Sünnetinde ifadesini bulmuş; bu konulardaki nebevî mesajlar Ahîlere yön vermiştir.

IV. Ahîlikte İş ve Ticaret Ahlakının Hız. Peygamber'in Sünnetindeki Temel Referansları

İnsan, hayatını sürdürdürebilmesi ve aslî gereksinimlerini karşılayabilmek için ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri kazanmak zorundadır. Ancak bu kazancın Kur'an ve Sünnet'in çizdiği çerçevede meşru ve ticarî ahlak kuralları içerisinde olması gerekir. Kur'an'da insanların mallarını aralarında batıl yollarla değil, ancak razı olacakları bir ticaretle yemelerinin helal olacağı buyurulmaktadır.⁴⁷ İlk insan ve peygamber Hız. Adem'den itibaren bütün peygamberler, meşru ve helal kazanç noktasında insanlara önder ve örnek olmuşlardır.⁴⁸

Yüce ahlak sahibi olan Peygamberimiz, hayatın tüm alanlarında olduğu gibi ticaret hayatında da bizlere ve tüm insanlığa model olabilecek bir hayat ortaya

43. Ebu Davud, *es-Sünen*, Edeb, 60

44. Buharî, *es-Sahih*, Nafakat, 1; Müslim, *es-Sahih*, Zühd, 41; Tirmizi, *es-Sünen*, Birr, 44; Nesai, *es-Sünen*, Zekat, 78.

45. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.I, s. 279; Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mekke, Mektebetü Dâru'l-Bâz, 1994, c.VI, s.160.

46. Müslim, *es-Sahih*, İman, 78.

47. Nisâ, 4/29.

48. Hız. Adem'in dokumacılık, İdris Peygamber'in terzilik, İbrahim (s) kumaş ticareti, Nuh ve Zekeriyâ Peygamber'in marangozluk, Hız. İsa'nın ise kunduracılık mesleğinin öncülü olduğu nakledilmiştir. Bkz. Hamdi Döndüren, *Ticaret Rehberi*, İstanbul: Erkam Yayınları, 1998, s.21.

koymuş, iş ahlakını sağlam temeller üzerine inşâ etmiştir. Toplumla iç içe yaşayan Hz. Peygamber, Mekke döneminde gençliğinde ticaretle meşgul olmuştu. Hz. Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman gibi sahabenin ileri gelenleri de hayatlarını ticaret ve zanaatla kazanırlardı. Hz. Peygamber'in ticari hayatta ortaya koyduğu ahlakî kuralları ve Ahilik teşkilatındaki tezahürlerini şöyle açıklayabiliriz.

1. Doğruluk ve Dürüstlük

Yüce Allah, Peygamberlerine ve tüm insanlığa öncelikle niyette, iradede, ilim ve amelde kısacası hayatın her alanında sözde ve özde doğruluğu emretmiştir. İnsan için çok kârlı, üstün ve hayırlı bir kazanç kapısı olan ticareti teşvik eden Hz. Peygamber, ticaretin temelini doğruluk ve dürüstlikle birey ve topluma hizmet anlayışı üzerine kurmuştur. Ticaretin diğer ahlakî kuralları, işin özü ve esası olan doğruluk üzerine binâ edilmiştir. Dürüst yapıldığı zaman, aldatmaya yönelik işlere tenezzül edilmez ise böyle bir ticaretle uğraşan tüccarlar için dünya kazancı olduğu gibi ahirette Peygamberler, Siddıklar ve şehitlerle beraber olmanın yanı sıra Allah'ın (c.c) gölgesi altında bulunma müjdesi vardır.⁴⁹ Hz. Peygamber, iş hayatında doğruluğu, dürüstlüğü ilke edinmiş; yalan, hile, aldatma gibi kötü huyları yasaklamış ve dürüst tüccarın kazançlı, karaborsacının ise mel'un olduğunu bildirmiştir.⁵⁰

Ticaret hayatında doğruluktan ayrılan kimseler, tüccar olmaktan çıkıp füccâr (günahkar) olurlar ki, Peygamberimizin belirttiği gibi ahirette de bu şekilde diriltileceklerdir: "Tüccarlar kıyamet gününde füccâr (günahkar) olarak diriltilecekler, ancak Allah'tan korkan, yeminine sâdik kalan ve doğru olanlar müstesna".⁵¹ Ticarete satıcı kadar müşterinin de doğruluktan ayrılmaması parayı ne zaman ve nasıl ödeyeceği konularında doğru sözlü ve dürüst olması gerekir.

Ahilik sisteminde manevî ve ahlakî eğitim, davranış kazanımlarıyla birlikte bir başka deyişle teorik eğitim pratikle anlam ve değer kazanmaktadır. Davranışlara aksetmeyen değerler, sahip olunmamış değerler olarak kabul edilir. İslamî anlayışa göre, "amelsiz ilme değer verilmez." Ahînin söz ve ameli birbirine uygun olmalıdır. Teşkilata girişte Ahînin sahip olması gereken nitelikler anlatıldıktan sonra beline kuşak bağlamaktaki amaç, bütün bu nitelikleri hayata geçirmesidir. Dürüstlük, güvenilirlik ve çalışkanlık gibi ahlakî erdemler kadar, iş tutma, sanat ve meslek sahibi olma ve üretkenlik gibi atılcı ruha sahip olan Ahilik, temelde iman, ilim ve amel birlikteliğini öngörmektedir.⁵²

Ahilik sisteminde, doğruluk, dürüstlük, emanete riayet, cömertlik, yardımseverlik gibi değerler ön plandadır. Ahîlerin teşkilatta aldıkları meslekî

49. Tirmizi, *es-Sünen*, Buyu', 4; İbn Mâce, *es-Sünen*, Ticarât, 1.

50. İbn Mâce, *es-Sünen*, Ticarât, 6.

51. Tirmizi, *es-Sünen*, Buyu', 4.

52. Refik Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahilik*, Ankara: 1980, ss.17-21.

eğitim ve terbiye, doğru-dürüst çalışmalarını, müşteriye saygı gösterip aldatmamayı, kaliteli mal üretmeyi gibi ahlaki ilkeleri telkin etmektedir. İşinde hile yapan ve mesleğini kötüye kullanan esnaf, meslekten çıkarılmaya varıncaya kadar çeşitli müeyyide ve cezalara çaptırılırdı. Kişiyi ideal ölçülere yaklaştırabilmeyi hedef edinen Ahîlikteki bu cezalar, esasta suçluların terbiye edilip topluma kazandırılmasını amaçlamaktadır.

Doğruluk ve dürüstlük, iş ve meslek alanında Ahîlik değer sisteminin özünü oluşturmaktadır. Yolsuzlukla ve dolandırıcılıkla haksız gelir elde etmenin bu sistemde yeri yoktu. Ahîlik, kendini ve yakınlarını geçindirecek insafı ve dürüst bir ticarete karşı olmayıp mal biriktirme ve yığma peşinde koşan haris ve istismarcı ticarete karşıdır. Bu noktada Ahîler, Muhammedü'l-Emîn olan Hz. Peygamber'in doğruluğu öven, özde ve sözde doğru olmaya teşvik eden şu mesajlarını kendilerine şiar edinmişler: "*Muhakkak ki, doğruluk iyiliğe götürür. İyilik de şüphesiz cennete iletir. Kişi doğru söyleye söyleye Allah katında siddik olarak yazılır. Yalancılık da (insanı) fücra götürür. Fücra da cehenneme götürür. Kişi yalan söyleye söyleye Allah katında yalancılardan yazılır.*"⁵³ Ayrıca Müslümanı, başkalarının elinden ve dilinden kendisinden emin olduğu kişi olarak tanımlayan⁵⁴ Allah Resulü, doğru sözlü ve güvenilir taciri, ahirette peygamberler, siddikler ve şehitlerle beraber olmakla müjdelemiştir.⁵⁵ Bu hadislerde ticaret hayatındaki önemi vurgulanan doğruluk, güven unsuruyla birlikte ekonomik kalkınmanın ön şartıdır.

2. Helal Kazanç / Akıl-Kalp ve El Emeği

Madde ve mana boyutu olan, *sanat, ticaret ve iş ahlaki üçlüsünü harmanlayan* ahilik teşkilatı, *çalışmayı, üretmeyi, alın teri ile kazanmayı, dostluğu ve yardımlaşmayı temel felsefe edinir; tembelliği ve asalakça yaşayışı hoş görmez.* Bu açıdan Ahîlik, "*imânın ilimle beslenmesi ve çalışma ile şekillenmesidir.*"⁵⁶ Onlar için çalışmaktan maksat, sadece maddî kazanç sağlamak değil, geçimlerini temin etmenin ötesinde başkalarına yardım etmektir. Bunun içindir ki, herkesin mutlaka bir sanatı ve mesleği olmalıdır. İnsanlığa faydalı olmak için çalışmayı ibadet sayan bu anlayışa, Hz. Peygamber'in "*Hiçbir kimse elinin emeğinden daha hayırlı bir lokma yememiştir.*"⁵⁷; "*En temiz kazanç, kişinin kendi elinin emeği bir de dürüst ticaretin kazancıdır.*"⁵⁸ hadisleri referans olmuştur. Dinimiz bireyin, ailesinin geçimini sağlamak için çalışmasını ve kazancını helal yoldan elde etmesini ibadet saymıştır.

53. Buharî, *es-Sahih*, Edeb, 69; Müslim, *es-Sahih*, Birr, 103,105.

54. Buharî, *es-Sahih*, İmân, 4; Müslim, *es-Sahih*, İmân, 65; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en Nesâi, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay., 1992, İmân, 9.

55. Tirmizi, *es-Sünen*, Buyu', 4; İbn Mâce, *es-Sünen*, Ticarât, 1.

56. Soykut, *İnsanlık Bilimi Ahîlik*, s.17.

57. Buharî, *es-Sahih*, Buyu', 15.

58. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.141.

Bu yönüyle Ahilik, başkalarının sırtından geçinme duygusu ve anlayışıyla mücadele etmek ve kendi el emeği ile geçinmeyi yaygınlaştırıp “kendi kendine yeter olma” hedefini güden bir sistem olmuştur.⁵⁹

İş yerini ibadet yeri olarak gören Ahilikte çalışmanın özü helalinden kazanmak ve helal yerlere harcamaktır. Haram yoldan kazanan, haram yiyen kısacası helal-haram sınırlarına riayet etmeyen kişi fütüvvet ehlinde olamaz. Haramlardan uzak durmayı emreden, haramla beslenen bedene ancak ateşte olmanın yakışacağını belirten⁶⁰ Hz. Peygamber, “İnsanlara öyle bir zaman gelir ki, kişi, malı helalinden mi, haramdan mı aldığına hiç aldırmaz.”⁶¹ Hadisi gereğince helal-haram ayrımı yapılmasını, Müslümanın hayatı boyunca bu hassasiyete sahip olması gerektiğini belirtmiştir. Ahî babaları da kalfalıktan ustalığa geçene, harama bakmaması, haram yememesi ve içmemesini nasihat ederdi.⁶² Ahilikte dinimizde haram sayılan şarap içme, zina, yalan, gıybet ve hile gibi davranışlar ise meslekten atılmayı gerektiren sebeplerdi. Meslekten ihraç uygulaması ile konu, sadece manevî yönü bulunan, vatandaşın vicdanına havale edilmiş ve yaptırımı olmayan bir müessese olmaktan çıkmaktadır.

3. Yalan, Hile ve Aldatmadan Uzak Olmak

Alışverişin bereketli olmasını, yalan, hile ve aldatmadan uzak olması şartına bağlayan Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Alışveriş yapan iki kişi, birbirlerinden ayrılmadıkça veya ayrılıncaya kadar (caymakta) muhayyerdirler. Eğer dürüst alışveriş yapıp da her şeyi olduğu gibi açıklarlarsa alışverişleri bereketli olur. Eğer bâzi hakikatleri gizleyip yalan söylerlerse alışverişlerinin bereketi kalmaz.”⁶³ Ahilere göre de “doğrulukla yapılmayan iş bereket getirmez, getirse de bu sürekli olmaz.” Hz. Peygamber, bir hadislerinde de ticarete çokça yemin etmekten sakınılması gerektiğini, zira bunun malın satılmasına yani sürümün artmasına sebep olsa da bereketi gidereceğine dikkat çekerek uyarıda bulunmuştur.⁶⁴ İslam'dan önce Mekke'de “Hilfu'lFudûl'e (Erdemliler Cemiyeti) üye olan Hz. Peygamber, haksızlığa uğrayan herkesin hakkını savunmak, kötü niyetli tacirlerin zulümlerine engel olmak için mücadele etmişti.

Hz. Peygamber içinde yetiştiği toplumun iktisadî hayatındaki realiteye dikkat çekerek, tüccarları “ticarete genellikle yalan ve yeminin karışabileceği” konusunda uyararak, buna karşın ticarete sadaka karıştırmalarını tavsiye etmiştir.⁶⁵ Burada sadakanın anlamı, o kadar geniş ki, müşteriye güler yüzle davranmaktan tutun,

59. Bayram, a.g.e, s. 57.

60. Tirmizi, es-Sünen, Cum'a, 79.

61. Buhari, es-Sahih, Buyu', 7, 23.

62. Adil Gülvahaçoğlu, *Ahi Evrân Velî ve Ahilik*, Ankara, Memleket Yay., 1991, s.220.

63. Buhari, es-Sahih, Buyu', 19; Müslim, es-Sahih, Buyu', 8.

64. Ibn Mace, es-Sünen, Buyu', 30.

65. Ebu Davud, es-Sünen, Buyu', 1; Tirmizi, es-Sünen, Buyu', 4.

tartarken üç-beş gram fazla tartmaya ve hatta müşteri malı iade etmek istediği zaman gönül hoşluğu içinde, yüzünü hiç buruşturmadan kabul etmeye kadar çok çeşitli tutum ve davranışlar sadakanın kapsamına girmektedir.⁶⁶ "Her iyilik sadakadır"⁶⁷ Nebvî ilkesinden hareketle, alış-verişte müşteriye sağlanan bütün kolaylıkların sadaka kapsamında algılanması gerektiğini söyleyebiliriz. Nitekim Hz. Peygamber, bir malı aldığı zaman, sattığı zaman ve ödediği zaman kolaylık gösteren kimseye, Allah'ın rızasına, sevgisine ve cennetine kavuşma müjdesini vermektedir.⁶⁸

Ahîlik sisteminde doğruluk ekonomik bir öz taşımakta, eşyanın bilinen biçimde imâl edilmesi ve belirli bir fiyata satılması anlamına gelmektedir. Bunun içindir ki, sanatla ahlakı bütünleştiren, Hz. Peygamber'in "*Müslüman, Müslümanın kardeşidir. Bir Müslüman kardeşine, ayıbını açıklamadıkça ayıplı bir malı satması helal olmaz.*"⁶⁹ hadisini şiar edinen Ahîlikte, ahi ürettiği mal ile neredeyse özdeşleşmiştir. Ahî'nin şahsiyetindeki mükemmelliği kısacası güzel ahlakını mesleğine yansıtarak kaliteli mal üretmesi ilke edinilmiştir. Mal belli bir ihtiyacı karşılayacak şekilde kusursuz ve tam olarak üretilirdi. Hileli, çürük iş yapmak, belirlenen fiyatın üstünde mal satmak, başkasının malını taklit etmek büyük suç sayılırdı. Kalitesiz mal üreten, tüketiciyi aldatan, yüksek fiyatta mal satan esnaf ve sanatkârların iş yeri kapatılır ve toplumsal hayattan dışlanırdı. Ahiler zulüm ve haksızlıklara karşı amansız bir mücadele verdikleri gibi, kendi aralarında da herhangi bir üye ahilik prensiplerine aykırı davranıp müşterisini aldatırsa, yalan söylerse derhal "Ahî Baba" tarafından yargılanır ve mutlaka cezalandırılırdı. İşte bundan dolayı Ahilik teşkilatı İslamî ticaret anlayışını koruyan ve hayata aktaran bir yapı olarak işlev görmektedir.⁷⁰

*İnsanların ihtiyaç duyduğu bir malı depolayarak fiyatının artmasını sağlayıp haksız kazanç elde etmeyi yani stokçuluğu Hz. Peygamber şiddetle yasaklamış, ancak günahkâr ve isyankâr olanların karaborsacılık yapacağını belirtmiştir. Bu kişilerin Allah'ın lanetine uğrayacağını ise şu şekilde ifade etmiştir: "Malı piyasaya süren (tüccar) kazanmış, pahalıya satmak için bekleten (karaborsacı) ise, Allâh'ın lânetine uğramıştır."*⁷¹ Malın piyasadaki rayiç bedelinden satılması hususunda Allah Resulü, "*Kim bir gıda maddesini satın alır ve günün rayiç bedelinden satarsa, sanki onu yoksullara tasadduk etmiş gibi ecir alır*"⁷² buyurmaktadır.

66. Ebu Zerr'den nakledilen bir rivayette Hz. Peygamber, "Mü'min kardeşinin yüzünü tebessüm etmen senin için sadakadır..." buyurmuştur. Buhari, *es-Sahih*, Edebü'l-Müfred, 307; Tirmizi, *es-Sünen*, Birr, 36.

67. Buhari, *es-Sahih*, Edeb, 33; Müslim, *es-Sahih*, Zekat, 53.

68. İbn Mace, *es-Sünen*, Ticarât, 28.

69. İbn Mace, *es-Sünen*, Ticarât, 45.

70. Kadir Özköse, Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2011, c.XV, sayı:2, s.13.

71. İbn Mace, *es-Sünen*, Ticaret, 6.

72. İbn Mace, *es-Sünen*, Ruhun, 16.

4. Kaliteli Mal Üretmek/Satmak ve Müşteri Memnuniyeti

Üretimde ve hizmette kaliteyi ilke edinen Ahilik, bu noktada Hz. Peygamber'in şu mesajlarını şiar edinmiştir: "Allah, sizden birinizin yaptığı işi, ameli ve görevi sağlam ve iyi yapmasından hoşnut olur."⁷³ Aynı şekilde "İşler, ehliyesiz kişilerin eline verildiğinde kıyameti bekle."⁷⁴ nebevî mesajı Ahilikte önemli yankı bulmuş ve teşkilatta çıraklıktan itibaren esnaf birlikleri içerisinde yükselmek için meslekî ehliyet ve liyakat şart koşulmuştur. Hz. Peygamber'in öğretilerinde ifadesini bulup Ahilik değerler sisteminde uygulamalarını gördüğümüz toplam kalite, müşteri beklentileri, tüketici korunması, kaliteli üretim gibi kavramların önemi günümüzde yeni yeni anlaşılılmaya başlanmıştır.

Ahilik ticaret ahlakında "müşteri velinimetimiz" düsturu esastır. Bunun içindir ki, müşteriye hileli ve kusurlu mal satmak, fahiş fiyatla malı satmak, başkasının malını taklit etmek, ölçü ve tartıda hile yapmak yasaklanmıştır. EbûHüreyre'den nakledildiğine göre Resulüllâh (s.a) bir ekin yığınına uğramış ve elini onun içine daldırmış da parmaklarına ıslaklık dokunmuş. Bunun üzerine: "Ey ekin sahibi! Bu ne?" buyurmuş. Ekin sahibi, "Ona yağmur isabet etti ya Resulâllah!" demiş. Hz. Peygamber "O (ıslak) kısmı insanlar görsün diye ekinin üstüne koysaydın ya! Aldatan benden değildir." buyurmuştur⁷⁵. Ahiliğin bu prensiplerin "Bizi aldatan bizden değildir."⁷⁶ Buyuran Hz. Peygamber'in özellikle ticarî hayatı düzenleyen aşağıdaki hadislerinden neş'et ettiği aşikardır: "Üç sınıf insan vardır ki, kıyamet gününde Allah onlara bakmayacaktır. Bunlardan birisi, ticaret malını yalan yeminle satıp tüketendir."⁷⁷ Peygamberî ahlakla yetişen ve nebevî mesajları ruhuna yerleştiren insan, velinimet saydığı insanı kandırmaz; müşteri memnuniyetini ön planda tutar.

Sonuç

İslam düşüncesi ve tasavvufî gelenek içerisinde kurumsallaşan Ahilik sisteminin temel belirleyicisi Kur'an ve Sünnet olmuştur. Yüce Allah tarafından "güzel ahlakı tamamlamak" gayesiyle insanlığa gönderilen, Kur'an'da yüce ahlakı övülen ve "en ideal insan" olan Hz. Peygamber, ahlaklı bireylerden müteşekkil faziletli ve erdemli bir toplum oluşturma hedefini, evrensel mesajları ve örnek yaşantısıyla gerçekleştirmeyi başarmıştır.

Sanatla ahlakın ahenkli bir birleşimi ve insan merkezli bir sistem olarak Ahilik, "uhuvvet" ve "fütüvvet" ya da "kardeşlik" ve "cömertlik" ilkelerinden hareketle ideal bir sanatkâr, ahlak sahibi "ahî" modeli ve erdemli bir toplum oluşturmaya

73. Muhammed Abdurrauf el Münavî, *Fezvu'l-Kadîr*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996, c.II, s.358.

74. Buharî, *es-Sahih*, İlim, 2.

75. Müslim, *es-Sahih*, İmân, 164.

76. Ebu Dâvud, *Buyu*, 50.

77. Tirmizi, *Buyu*, 5.

hedefler. Ahilik teşkilatına girecek kişinin öncelikle Fütüvvetnâmelerdeki dinî ve ahlakî emirlere uyma zorunluluğu; vefâ, doğruluk, emniyet, cömertlik, tevazu, affedici olma, bencil ve kibirli olmama gibi erdemleri taşıması; şarap içme, zina, yalan, gıybet ve hile gibi davranışlarla meslekten atılması gibi hususlar, özünde bu sistemin dinî ve ahlakî temeller üzerine kurulduğunu gösterir. Basit bir esnaf teşkilatı olmaktan öte değerler sistemini ifade eden Ahiliğin ticaret hayatına dair koyduğu ve uyguladığı ilke ve esasların, özellikle Hz. Peygamber'in sünnetinden kısacası *Nebevî ahlaktan* beslendiği anlaşılmaktadır. Bir anlamda Ahilik, Anadolu'da var olduğu süreçte Hz. Peygamber'in öğretilerini ve ahlakını hem teşkilat bünyesinde hem de ticarî ve toplumsal hayatta yaşama ve yaşatma; kısacası Hz. Peygamber'in Sünnetini insanımızla buluşturma azmi ve gayreti içerisinde olmuştur.

Son söz olarak; kuruluş ve gelişim evresinde Kur'an ve Sünnet'ten ilham alan Ahiliğin, mensuplarını dinî ve ahlakî değerler üzerine yetiştirip iş ve meslek etiğini kazandırarak, başta ticaret hayatı olmak üzere sosyal hayatımızı dizayn eden bir değerler sistemi ya da hayat felsefesi olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, İstanbul: Çağrı Yay., 1982.
- Akyüz, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara: Pegem A Yayıncılık, 2005.
- Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed b. Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, Mekke: Mektebetü Dârü'l-Bâz, 1994.
- Bıyıklı, Yaşar, *Ahilik*, Trabzon: Eser Ofset, 2003.
- Buharî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- Çağatay, Neşet, "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi I", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1952, c. I, sayı: 1, ss. 59-68.
- "Fütüvvet-Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi II", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1952, c. I, sayı: 2-3, ss. 61-84.
- Demir, Galip, *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, İstanbul: Sade Ofset Matbaası, 2000.
- Demirci, Mehmet, Ahilikte Tasavvufî Boyut: Fütüvvet, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1992, sayı: 7, ss. 83-90.
- Döndüren, Hamdi, *Ticaret Rehberi*, İstanbul: Erkam Yayınları, 1998.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- Ekinci, Yusuf, "Eğitim Kurumu Yönüyle Ahi Birlikleri", *Diyanet İlmî Dergi [Diyanet Dergisi]*, 1985, c: XXI, sayı: 1, ss. 30-38.
- Erken, Veysi, *Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik*, Ankara, 1998.
- "Ahilik Teşkilatının Vizyonu", *II. Uluslar arası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri*, Ankara: KBY., 1999.

- Gölpınarlı, Abdülbaki, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilat ve Kaynakları", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, (Ekim 1949-Temmuz 1950), c.XI, ss.1-14.
- Gülvahaboğlu, Adil, *Ahi Evrân Velî ve Ahilik*, Ankara: Memleket Yay., 1991.
- Günay, Ünver, "Dini Sosyal Bir Kurum Olarak Ahilik", *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1998, sayı:10, ss. 69-78.
- Hamitoğulları, Beşir, "Ahiliğin Çağdaş Türkiye Bakımından Önemi ve Değerlendirilmesi", *Türk Kültürü ve Ahilik*, İstanbul: 1986.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- Kazıcı, Ziya, "Ahilik", *DİA*, İstanbul: 1988, c.I, ss.540-542.
- Münavî, Muhammed Abdurrauf, *Feyzu'l-Kadîr*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1996.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn *İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî, el-Câmiu's-Sahih*, thk. Muammer Fuad Abdülbâki, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- Nesâi, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay., 1992.
- Özköse, Kadir, *Ahilikte Ahlak ve Meslek Eğitimi*, Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2011, c.XV, sayı:2, ss.5-19.
- Özaydın, Murat, "Fütüvvet ve Fütüvvet Ahlakı", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir: 2005.
- Sancaklı, Saffet, *Ahilik Ahlakının Oluşumunda Hadislerin Etkisi*, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, c.I, sayı: 1, ss. 1-28.
- Sarıkaya, Mehmet Saffet, *XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnâmelere Göre Dinî İnanç Motifleri*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay., 2002.
- Soykut, Refik H., *İnsanlık Bilimi Ahilik*, Ankara: 1980.
- Suyutî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebî Bekir, *el-Câmius'-Sağîr fi Ehâdisi'l-Beşîr en-Nezîr*, Beyrut: Daru'l- Kütübü'l-İlmiyye, 1981.
- Şeker, Mehmet, "Fütüvvetnâmeler ve Ahilik", *I. Ahi Evran-ı Veli ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu*, Kırşehir: 2005.
- Tekin, Mustafa, "Bir Sosyal Kontrol Aracı Olarak Ahilik ve Toplumsal Dinamikleri", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2006, sayı: 21, ss. 219-235.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, İstanbul: Çağrı Yay., thk. Muammer Fuad Abdülbâki, 1992.
- Uludağ, Süleyman, "Fütüvvet", *DİA*, İstanbul: 1996, c.XIII, ss. 259-260.

